

PRESENTATIE VIJFENTWINTIG KEER BRAZILIE GENT 30/11/2011

Harrie Lemmens

Wat heeft een puissant rijke paulista, inwoner van São Paulo, die in een Bugatti door het leven glijdt,
gemeen met een door de zon gerimpelde sertanejo uit het noordoosten, die door de droogte van de dood strompelt?

Wat verbindt een door rubbergolven uit zijn hangmat gespoelde indiaan uit Manaus, die onder het verlies van zijn verleden lijdt,
met een uit Afrika weggeroofde slaaf uit Salvador, die met zijn schijngevecht toeristen overrompelt?

Wat koppelt een gaúcho uit Porto Alegre, die thee lurkt uit een buisje en trots door zijn eindeloze pampa's rijdt,
aan een coronel uit Minas Gerais, die van geen wet wil weten en heerszuchtig zijn eigen geboden mompelt?

Wat moet een Pool uit Curitiba, die door zijn exemplarische stad sombert,
gekweld door emigrantenspijt,
met een visser uit São Luís de Maranhão, die moeizaam boven water blijvend zijn netten in de delta dompelt?

Wat is er tussen het meisje uit Ipanema, dat dagelijks haar meters langs het strand holt en gretig geile blikken mijdt,
en het kind uit Rio's favela's, wiens hoop op een beter leven metterdag verder slinkt en verschrompelt?

Dat, dames en heren, is de taal. Dat is het Portugees. Van noord tot zuid en van oost tot west op achteneenhalf miljoen vierkante kilometer, spreken honderdtachtig miljoen Brazilianen Portugees. Stuk voor stuk dribbelende individuen, behalve als er gevoetbald wordt, dan zijn ze één. Portugees met alle mogelijke accenten en tongvallen, grammaticaal correct en een ratjetoetaal, barok uitwaaiend en uitgebeend direct, afgebeten snauwerig en vriendelijk zacht.

En even divers als de taal die gesproken wordt, even uiteenlopend als de natuur in alle delen van het land, even onderscheiden als de rangen en standen is de poëzie.

Om u, Vlaamse en Nederlandse lezers, een indruk te geven van de rijke geschakeerdheid van die poëzie heeft Flora Sússekind in het kader van Europalia een anthologie samengesteld, waaruit we hier vanavond vier dichters willen presenteren: Chico Alvim, Lu Menezes, Ricardo Domeneck en Marília Garcia. Ze zullen in die volgorde enkele gedichten voorlezen. Het is, het kan niet anders, maar een klein gedeelte van de opgenomen dichters en een fractie slechts van hun werk.

Een paar bekende namen – bijvoorbeeld Drummond de Andrade – zult u niet in de bloemlezing aantreffen, juist omdat ze al bekend zijn. En dat andere dichters er niet in staan betekent geenszins dat ze kwalitatief minder zouden zijn. Wie bloemleest, moet kiezen en doet dat met pijn in het hart.

Die pijn in het hart heeft eerder de dichter al gevoeld bij het schrappen en overwegen wat de beste vorm is, welke woorden op welke plaats moeten staan, welke klanken zorgen voor de beste muziek.

Niet minder pijn lijdt de vertaler wanneer hij gedwongen wordt een altijd ongelukkige en frustrerende keuze te maken als de tekst meerduidig is; een neologisme anders vorm te geven; een vaste wending te laten vallen: een taalspel slechts gedeeltelijk mee te spelen, omdat het simpelweg niet anders kan. In de hoop dat wat voortvloeit uit zijn twijfel (een schroef in je hoofd die voortdurend wordt aangedraaid) recht doet aan wat er stond. Vertalen is verzinnen wat er staat. Dat geldt nog wel het meest voor poëzie.

En zo lijdten ze alle drie, maar medelijden is misplaatst, want ze lijdten in een vrolijk masochisme, opdat u, de lezer, er profijt van hebt.

Meer dan waar ook ter wereld is de poëzie in Brazilië verbonden met muziek. Dichters schrijven voor zangers, zangers zingen poëzie. Het beste voorbeeld is natuurlijk Vinicius de Moraes, u weet wel, die van dat meisje dat de hele wereld kent, het meisje uit Ipanema. Hij was een groot dichter en een groot tekstdichter. Maar de combinatie geldt voor talrijke dichters. Haast allemaal hebben ze ooit een lied geschreven en sommigen zingen zelf, zoals Arnaldo Antunes, die onlangs te gast was in België. Of ze werken met muziek, zoals Marilia Garcia, die u zo dadelijk kunt horen. En hoe dan ook bezit hun werk een grote muzikaliteit.

Nog één ding, dan geef ik het woord aan de dichters. Eind jaren zeventig liep ik in Nijmegen college bij Eric De Kuyper. Narratologie van film, opera en theater. Hij leerde ons met het hem kenmerkende elegante enthousiasme niet alleen met plezier kijken, maar daar een tweede plezier aan toe te voegen: dat van het analyseren, het soms bijna beeld voor beeld bevroren van de film. Hoe zit hij in elkaar, hoe worden bepaalde effecten bereikt, wat is de structuur, enzovoort. Die lessen zijn me altijd bijgebleven.

Hetzelfde dubbele plezier biedt poëzie: eerst het luisteren of lezen (wat trouwens ook een vorm van lezen is: zoals mijn goede vriend António Lobo Antunes altijd zegt, lezen doe je met je oren). En daarna de *close reading* en het spitten naar meer informatie en achtergronden, waarvoor u in deze bundel terecht kunt bij het bijzonder leerrijke nawoord van Flora Sússekind.

Geniet u nu, dames en heren, van de Braziliaanse gedichten die in het Portugees worden voorgedragen door de dichters en vervolgens in het Nederlands door twee actrices. En koopt u na afloop de tweetalige anthologie om er thuis het tweede genot van analyse en *close reading* aan toe te voegen.

Chico Alvim: diplomaat, onder andere in Rotterdam. Toen in 1968 zijn eerste dichtbundel verscheen, *O sol dos cegos*, De zon der blinden, werd hij uitgeroepen tot eerste post-avantgardist. Wat vooral opvalt in zijn werk is zijn vermogen om te kijken en dat kijken uit te bouwen tot iets wat haast een maatschappelijke theorie lijkt.

Lu Menezes: Ook bij deze dichteres uit São Luis de Maranhao en vervolgens Rio de Janeiro spelen beelden een wezenlijke rol. Bij haar is het filmischer. Het gaat om scènes, taferelen, zoals de pizzeria en de vrouw die zich opmaakt. Onvolkomenheid en een hang naar perfectie. Beelden met een verwijzing naar logica, naar filosofie, of het nu gaat om de wereld van mieren en diamanten of om de diepzee en Verlichting.

Ricardo Domeneck: treedt in Berlijn, waar hij woont – door hem steevast Berlimbo genoemd, omdat de wintermaanden een soort voorgeborchte zijn van het hemels bruisende leven als de zon weer terugkeert – op met zangers en dansers, video en performance. En als dj. Zijn poëzie is lijfelijk, gaat over homo-erotiek en aanraking, over gemis en nabijheid.

Marilia Garcia: het werk van de jongste dichter van de bundel en van vanavond is emotioneel geladen. Het gaat bij haar om afscheid en afstand, om toenadering en onvermogen. En om wat taal en werkelijkheid met elkaar doen, getuige het haast programmatische *Le pays n'est pas la carte*, waarmee de bundel sluit.